

2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: [Е. Полат, М. Бухаркина, М. Моисеева, А. Петров]; Под ред. Е. Полат. - М.: Академия -2000. – 271 с.

Софія Руденко

РОЛЬ БАТЬКА І МАТЕРІ У ВИХОВАННІ ДИТИНИ

*Батьки і діти! Діти і батьки!
Нерозділиме і довічне коло.
Народна мудрість.*

Справедливим у народній педагогіці є вислів: “Живемо не батьками, помremo не людьми”. У ньому сильно й лаконічно виражається природність і необхідність для людини батьківства й материнства.

З перших днів свого життя нас ведуть по життю наші батьки, наші тато й мама. На підсвідомому рівні ми розуміємо, що їм можна довіряти, що з ними нам буде найкраще, спокійно. У сім’ї однаково важлива роль належить як батькові, так і матері. Про силу виховного впливу батьків красномовно говорять такі українські народні прислів’я і приказки: “який кущ, така й хворостина, який батько, така й дитина”, “які мамо й тато, таке й дитятко” [6].

Багато батьків говорять, що головне у вихованні – це дати освіту, задовольняти усі потреби тощо. Але ті, хто так кажуть, не враховують ще дечого. На мою думку, найважливіше – це любов, повага, взаєморозуміння, моральний і душевний зв’язок батьків з дитиною. Далеко не кожна людина уміє володіти даром любові й добра сімейного вогнища, але ще складніше – не розпорозити і не проміняти його на зваби світу, а з гідністю передати наступним поколінням. Що найголовніше – наші батько й мати передають нам свій життєвий досвід. Самі того не помічаючи, ми набуваємо багато корисних вмінь та навичок (корисних – якщо батьки показують гарний приклад для нас). Хто показав нам, як правильно переходити вулицю? А від кого ми перейняли вміння ходити до магазину й робити покупки? Це ж мати навчила нас мити посуд, прибирати, наводити порядок у кімнаті й на письмовому столі, прати, витирати пил, поливати квіти. Це ж тато показав, як це бути сильною, вміти постояти за себе, робити все на совість, говорити тільки правду, допомагати іншим.

Спочатку є тільки любов, обійми, ласка, тепле, лагідне ставлення до дитини. А з якою усмішкою дитя вимовляє слова тато, мама. А як радісно воно біжить їм назустріч. Усе це подяка за правильний початок виховання. Справжні батьки ніколи нічого не пошкоднують для своєї дитини: ні сил, ні терпіння, ні грошей, ні турботи, ні допомоги. Якщо правильно виховувати свою дитину, вона відповість тим самим, коли виросте. Розумно люблять своїх дітей ті батьки, які ніжність не доводять до розпеченості, піклування – до потурання примхам, а вимогливість поєднують з повагою до особистості дитини.

Процес виховання настільки важкий, що закласти його правильну основу потрібно ще з малих років. Багато спеціалістів лише говорять, що потрібно роби-

ти. Але батькам не пояснили, коли і як так чи інакше потрібно вчиняти. У цьому питанні особисто для мене важливими є досягнення Росса Кемпбелла. Варто виділити неймовірно важливу книгу для батьків, написану ним – “Як насправді любити своїх дітей...” [4]. Це, мабуть, одна з тих книг, про які мріють майбутні батько й мати, які своїй дитини хочуть дати найкраще виховання. Автор нібито відчув це. Він пише про багато корисних речей, наприклад, що таке любов і що з нею робити, який правильний шлях до вирішення дивовижного, хоч і важкого завдання, – виховання дитини.

Але, якщо задуматися, то не все так просто. У багатьох дітей або немає батьків, або їм до них немає діла. Чи такі діти не заслуговують нормального життя і виховання? Лариса Захарова, відомий радянський історик і педагог, задумуючись над усім цим, навіть присвятила книгу одній з найважливіших проблем сучасності – долі дітей, які з тих чи інших причин залишилися без батьків, без їхньої любові та турботи [1]. Виникає питання: чому ж у такий мирний час багато дітей залишаються сиротами? Чому такі “батьки” роблять вигляд, що ця проблема їх не стосується?

Зачіпаючи цю досить важливу тему, не можна не сказати й про батьківський авторитет, який відіграє суттєву роль у виховній роботі. За висловом А. С. Макаренка, він включає в себе “все батьківське і материнське життя – роботу, думки, звички, почуття, прагнення”. З’ясуємо ж, що таке авторитет і яким він буває.

Авторитет (від лат. *autoritas* – влада, вплив) – це відмітні особливості окремої особи, групи чи організації, завдяки яким вони заслуговують довір’я і можуть в силу цього здійснювати вплив на погляди і поведінку інших людей у певній галузі життя.

Розрізняють два види авторитету: істинний (справжній) і фальшивий. Істинний авторитет включає всю гаму правильного, праведного і красивого життя батьків. Він об’єднує такі особливості їх поведінки:

1. Авторитет любові до дітей, здатність творити духовне тепло, радість. “Праця любові, – писав В. О. Сухомлинський, – це і є свідоме прагнення до того, щоб у дітях утвердити самого себе, продовжити у них своє духовне багатство. Якщо ви по-справжньому любите своїх дітей, якщо віддані і вірні їм, ваша любов до дружини з роками не лише не слабшає, але стає більш глибокою і єдиною. Любов – ніжне, тендітне, вередливе дитя мужності. Продовжувати себе у своїх дітях – це значить бути мужнім у любові”.

2. Авторитет знання передбачає обізнаність батьків з особливостями фізичного і соціально-психічного розвитку дитини, її повсякденними успіхами й труднощами у навчанні, знання інтересів та уподобань, кола друзів, товаришів.

3. Авторитет допомоги має проявлятися не в поспішному виконанні за дитину її обов’язків у сфері праці, навчання, а в методичній пораді – як доцільніше виконати те чи інше завдання, у створенні сприятливих умов для подолання труднощів. Адже лише в самостійній наполегливій діяльності відбувається активний розвиток особистості. Виконання за дитину її обов’язків ослаблює, збіднює особистість.

4. Авторитет вимогливості передбачає достатній і об’єктивний контроль з боку матері та батька за ретельним виконанням дочкою чи сином своїх

обов'язків, а також доручень у всіх сферах діяльності. Якщо це робиться систематично, в дитини поступово формуються звички відповідальності за виконання обов'язків і доручень.

5. Авторитет правди ґрунтується на загальнолюдській моральній нормі: “Не бреші”. Лише правда у взаєминах батька з матір'ю, з дітьми, іншими членами сім'ї найвище цінується дітьми. Брехні приховати не можна. Рано чи пізно вона стає видимою, приносить дитині страждання і розчарування у тих, хто виявився автором неправди.

6. Авторитет поваги ґрунтується на гуманістичній сутності виховання. Маленька дитина – це не просто біологічна істота, а Людина, Особистість. Вона перебуває на шляху активного розвитку, в неї ще мало соціального досвіду, знань, вона вступає у взаємини з іншими людьми (старшими, молодшими), припускається помилок. Однак її треба поважати як найвищу цінність: вона – Людина.

Крім справжнього авторитету, в сімейному вихованні, на жаль, трапляються прояви фальшивого авторитету батьків, який шкодить вихованню дітей. А. С. Макаренко виділяв такі види фальшивого авторитету:

1. Авторитет придушення – батьки завжди сердиті, за кожну дрібничку вибухають громом, часто хапаються за палицю чи пасок, кожну провину дитини відзначають покаранням.

2. Авторитет віддалі – батько або мати тримають дітей на відстані, окремо від дітей обідають, для розмови запрошують дитину в кабінет, окремо розважаються, у батьків своє життя, а в дітей – своє.

3. Авторитет чванства – батько або мати вважає себе начальством і на роботі, і вдома, батьки бундючаться та надуваються, дома тільки й розмови про свої достоїнства, заслуги, зверхньо ставляться до інших людей, дивлячись на пишаних батьків, діти також вихваляються: мій тато – начальник, мій тато – знаменитість.

4. Авторитет педантизму – батьки переконані, що діти повинні з трепетом їх вислуховувати; розпорядження дають холодним офіційним тоном, виявляють прискіпливість до дітей з приводу найменших дрібниць.

5. Авторитет резонерства – батьки “втомлюють” дитину своїми повчаннями, безкінечними напучуваннями, привносять у сім'ю надмірну серйозність.

6. Авторитет любові – щоб діти слухалися батьків, треба, на їх думку, на кожному кроці виказувати їм свою любов, тому вони надмірно вдаються до ніжних слів, пестощів, вимагають від дітей ніжності і любові, якщо дитина не слухається, її негайно питають: “Значить, ти тата не любиш?”.

7. Авторитет доброти – дитяча слухняність викликається не поцілунками та ласкавими словами, а поступливістю, лагідністю, добротою, батьки усе дозволяють дітям, уникають будь-яких конфліктів, ладні пожертвувати чим завгодно, аби тільки все було гаразд.

8. Авторитет дружби – батьки проголошують, що вони друзі для своїх дітей, зникає різниця у віці, авторитеті, діти починають виховувати батьків, називають батьків Сергієм, Вірою, насміхаються над батьками, грубо обривають, не поділяють думки батьків.

9. Авторитет підкупу – слухняність купується подарунками та обіцянками, навіть грішми, за добрі оцінки платять дітям за встановленою таксою, заявляють: якщо будеш слухатися – куплю велосипед.

Батьки, які прагнуть до піднесення педагогічної культури, мають постійно аналізувати свої дії, критично ставитися до фальшивого авторитету, витіснити його прояви з власної поведінки.

Говорячи про виховання дітей, не можна оминати заслуг А. С. Макаренка. Він вніс вагомий внесок у розвиток теорії та практики сімейного виховання. Антона Семеновича вважають одним із засновників сімейної педагогіки. На початку своєї педагогічної діяльності (в середині 20-х рр. ХХ ст.) А. С. Макаренко був прихильником дитячих будинків, проте пізніше сім'я стала основним об'єктом вивчення і дослідження у працях педагога, зокрема у “Книзі для батьків”, “Лекціях про виховання дітей”. Педагог торкнувся цілої низки проблем сімейного виховання: сім'я як незмінний обов'язковий фактор всебічного виховання дитини, умови виховання, структура сім'ї і її виховне значення, роль батька і матері у вихованні, види авторитету батьків, взаємозв'язок школи і сім'ї. На його думку, структура сім'ї та її устрій інколи відіграють вирішальне значення у житті дитини, оскільки сім'я без батька найбільше завдає шкоди дітям.

А. С. Макаренко виходив з того, що сім'я є природним людським колективом. Виховання – це процес соціальний, у якому беруть участь люди, речі, явища, але перш за все і більше всього люди. Із них на першому місці, як підкреслював А. С. Макаренко, батьки і педагоги.

На тлі традиційного тлумачення ролі батька у вихованні наступного покоління в українській сім'ї А. С. Макаренко досить точно й без перебільшень окреслив діапазон його виховної ролі хоча у доволі холодному забарвленні у “Книзі для батьків”: “Батько! Це центральна постать історії! Хазяїн, начальник, педагог, суддя й іноді кат, це він вів сім'ю з щабля на щабель, це він, власник, нагромаджувач і деспот, який не знав ніяких конституцій, крім божих, мав страшну владу, підсилена любов'ю”. Разом з тим, педагог розкрив іншу світлу сторону батька як “домашнього тирана”: “Це він проніс на своїх плечах страшну відповідальність за дітей, за їх злидні, хвороби і смерть, за їх тяжке життя і тяжке вимирання...” [5].

Основою доброзичливого клімату в сім'ї є, за А. С. Макаренко, ставлення батька до матері й навпаки, відношення батьків до дітей. З появою дитини у батьківському серці народжуються почуття відповідальності й усвідомленості сили свого прикладу. Діти стають для батьків своєрідним стимулом для них, щоб самовдосконалюватися, ставати чистішими, благороднішими, культурнішими та обізнанішими. Недарма педагог акцентує свою увагу на питанні самовиховання батьків, вважаючи найголовнішим методом “батьківський контроль над кожним своїм кроком”. Цій проблемі А. С. Макаренко присвятив лекцію для дорослих “Про батьківський авторитет”, у якій здійснено психолого-педагогічний аналіз різних форм псевдавторитетів, що піддаються осуду і критиці великим педагогом. Найгіршим та найпоширенішим є “авторитет любові”, найаморальнішими є “авторитет підкупу”, “авторитет доброти”, “авторитет дружби”, “авторитет придушення”, “авторитет чванства”, “авторитет педантизму”, “авторитет резонерства” тощо. Натомість А. С. Макаренко пропагує авторитет, заснований на трудо-

вому житті батьків, їх громадській діяльності та поведінці, на громадянському почутті батька і матері, на їх обізнаності з життям дитини й допомозі їй та відповідальності за її виховання, тому він підкреслює: “Тільки такі батьки, громадяни нашої країни, які живуть повноцінним життям, матимуть у дітей справжній авторитет”.

Усі відомі педагоги світу беззастережно стоять на тому, що батькам, родині належить провідна роль у вихованні дитини. Чеський педагог Я. А. Коменський заклав наукові засади материнської школи. В. О. Сухомлинський підходив до питання виховання дитини з найбільшою турботою і увагою до його внутрішнього стану. Він зазначає, що народити дитину і стати матір'ю – далеко не одне і те ж, а справжнім учителем зможе бути тільки той, хто не забув, як сам був дитиною. Висловлювання В. О. Сухомлинського про виховання дітей наповнені щирим почуттям всеосяжної любові до дитини, найбільшою увагою до її потреб, нездужань, радощів, переживань, труднощів. Якщо не поділяти з малюком його почуття і настрої, не показувати своєї участі, навряд чи можна розраховувати на те, що він у дорослому віці зробиться щасливим, досягне чогось значного. Важко знайти щось більш добре і світле, ніж знамениті вислови В. О. Сухомлинського про виховання дітей (“Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості”, “Виховуючи свою дитину, ти виховуєш себе, стверджуєш своє людську гідність”).

Хотілося б зазначати про заслугу ще однієї людини з великої літери. Це Бенджамін Спок – відомий педіатр, книги якого читають по всьому світі. Не варто оминати й того факту, що Б. Спок був першим лікарем, хто вивчав психоаналіз із ціллю спробувати зрозуміти потреби дітей в рамках розвитку сімейних стосунків. Його ідеї з виховання дітей, за словами багатьох батьків, що дотримувалися його порад, зробили більш ніжними батька з матір'ю по відношенню до їхніх дітей, змусивши ставитися до своєї дитини, як до особистості в той час, коли суспільство дотримувалося думки, що виховувати потрібно з допомогою виробленої жорстокої дисципліни [7].

Важливо уточнити ще дещо. Звернувшись до конституції, ми бачимо, що виховати дитину – це не лише моральний обов'язок. За виховання своїх синів і дочок наші найрідніші відповідають перед суспільством. Суть цього прекрасно передав радянський педагог А. С. Макаренко, який писав: “Виховання дітей – найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти – це майбутні батьки і матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками і матерями. Але це – не все: наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною”. Також Конституція України говорить, що:

- батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;
- батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною певної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;
- батьки зобов'язані поважати дитину;

- передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї;
- забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини;
- забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини;
- виховання у сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості;
- на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини [2, 3].

За невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо виховання дітей батьки навіть можуть бути притягнені до різних видів юридичної відповідальності.

Список використаної літератури

1. Захарова Л. Н. Дитя в очереди за лаской / Л. Н. Захарова. – М. : Политиздат, 1991. – 221 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Стаття 150.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Стаття 59.
4. Кэмпбелл Р. Как на самом деле любит детей / Р. Кэмпбелл // Р. Кэмпбелл. Как на самом деле любит детей. М. Максимов. Не только любовь. – М. : Знание, 1992. – С. 6–118.
5. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей : пер. з рос. / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1980. – 330 с.
6. Народ скаже – як зав'яже : укр. нар. прислів'я, приказки, загадки : для серед. шк. віку / Упоряд. та передм. Н. С. Шумади ; худ. А. Г. Гілевич. – К. : Веселка, 1973. – 229 с.
7. Спок Б. Ребёнок и уход за ним / Б. Спок. – К. : Наукова думка, 1991. – 448 с.

Богдана Кропліс

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВОГО ВИДУ НАВЧАННЯ У СУЧАСНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчання відіграє вирішальну роль у цілісному педагогічному процесі. Воно є складною і багатогранною дидактичною системою відображення у свідомості дитини реальної дійсності на основі спеціально організованої навчальної взаємодії.

Процес навчання пройшов великий шлях розвитку і продовжує розвиватися. Значною мірою він залежить від виду навчання, тобто мети, організації, структури, змісту, методів і форм взаємодії вчителя й учнів.

В історії розвитку шкільництва сформувалися такі види навчання: догматичне, схоластичне, пояснювально-ілюстративне, проблемно-пошукове, кредит-